

| DN Debatt

DN Debatt. ”Försvagade yttrandefriheten kan få Sverige att falla undan”

UPPDATERAD I GÅR PUBLICERAD I GÅR

Bilden på den kinesiske ambassadören Gui Congyou togs i samband med att han hotade med konsekvenser för Sverige om ledande politiker skulle delta vid prisutdelningen av Svenska PEN:s Tucholskypris till den fängslade förläggaren Gui Minhai i november förra året. Foto: Jonas Ekströmer/TT

DN DEBATT 26/1. Ett femtontal länder utgör i dag säkerhetshot mot Sverige. Lika viktigt som att stärka det militära försvaret är det nu att upprusta skyddet för den fria åsiktsbildningen. Dessvärre har de två senaste revisionerna av yttrandefrihetsgrundlagarna lagt till nya blottor. Regeringen bör därför utreda hur grundlagarna kan återfå sin styrka, skriver Nils Funcke.

Läs senare

Det svenska statsskicket bygger på fri åsiktsbildning och rösträtt. Yttrandefriheten regleras i grundlag. Extra starkt skydd gäller för yttranden som faller in under tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Tanken är att rättigheterna ska klara tillfälliga opinioner och ge regeringen råg i ryggen mot påtryckningar från utländska makter.

Under andra världskriget pressade Nazityskland på för att förmå Sverige att vidta åtgärder mot tidningarna. Den statliga neutraliteten skulle utsträckas till att omfatta även pressen.

Det började med vädjanden från regeringen om moderation och slutade med att grundlagen ändrades så att det skulle bli möjligt att införa förhandscensur som i princip inte funnits sedan före 1766. Därtill transportförbud och konfiskationer.

Regeringen aktiverade en 100-årig bestämmelse i tryckfrihetsförordningen som aldrig använts. Lagliket gjorde det möjligt för regeringen att konfiskera tidningar utan rättegång om en publicering orsakat missförstånd med utländsk makt. Regeringen kunde runda bestämmelsen att tryckfrihetsbrott skulle prövas i domstol av en jury. Konfiskationerna drabbade främst antinazistiska tidningar, böcker och tidskrifter. Ordningen öppnade för godtycke och rättslöshet eftersom den som råkade ut för en konfiskation inte ens fick veta varför.

Detta är nu historia. Det vi bör lära är att hur döda bokstäverna än ansågs vara av rättslärda fanns de där svart på vitt i grundlagen.

Kina tänker och agerar taktiskt för att nå det långsiktiga målet att få ett böjbart Sverige. Vi hängmöras.

Med 1949 års tryckfrihetsförordning stärktes skyddet för den fria åsiktsbildningen. Erfarenheterna från krigsåren ledde bland annat till att en distributionsplikt infördes och möjligheten att konfiskera en tidning efter påtryckning från utländsk makt avskaffades.

Insikten av betydelsen av strama och tydliga regler som kan ge utsatta regeringar råg i ryggen har eroderats. I stället för att stärka det vi kan kalla den andliga eller ideologiska beredskapen har yttrandefrihetsgrundlagarna tappats på en del av sin styrka.

Det sker i ett läge när ett 15-tal länder med Kina, Iran och Ryssland i spetsen utgör ett säkerhetshot mot Sverige.

Säkerhetspolisens chef Klas Friberg noterar att intensiteten i aktiviteterna ökat under senare år. Samma iakttagelse gör försvarets underrättelsetjänst. Chefen för Must, Lena Hallin, menar att demokratin, yttrandefriheten, respekt för normer och folkrätt är utsatta för en stark press. Alla påtryckningsmedel ett land har till sitt förfogande används, som till exempel cyberkrigföring, diplomatiska och politiska påtryckningar.

Kinas oblyga försök att påverka svenska medier och regeringen i fallet Gui Minhai ska ses i ett strategiskt sammanhang. Kinas agerande syftar inte bara och inte ens främst till att nå framgång för stunden i det konkreta fallet. Den aggressiva diplomatin kring Gui Minhai är ett led i att undergräva vår självständighet och självrespekt. Kina tänker och agerar taktiskt för att nå det långsiktiga målet att få ett böjbart Sverige. Vi hängmöras.

Hittills har regeringen och oppositionen bemött framstötarna med att förklara att i Sverige råder yttrandefrihet. Bra så, även om motreaktionerna framstår som tama med tanke på att angreppen sker mot statsskickets grunder.

Lika centralt som att det militära försvaret behöver stärkas för att skydda statsskicket är det att upprusta skyddet för den fria åsiktsbildningen. De två senaste revisionerna av yttrandefrihetsgrundlagarna 2015 och 2019 har dessvärre i stället adderat nya blottor till de gamla:

• **Möjligheterna att med stöd av grundlagarna avvisa utländska staters önskemål för att vidta repressiva åtgärder mot till exempel regimkritiker i exil i Sverige har försvagats.**

Fram till 1 januari 2019 var det inte möjligt för svenska myndigheter att bistå utländska stater med rättsliga åtgärder mot personer eller verksamheter som faller in under yttrandefrihetsgrundlagarna. Handräckning från polis och åklagare kunde endast beviljas om landet som begärde hjälp hade motsvarande skydd för yttrandefriheten. Rättsgrundsatserna i yttrandefrihetsgrundlagarna som till exempel meddelarfriheten, kravet på juryprövning och förbud mot hindrande åtgärder skulle upprätthållas.

I dag gäller att internationellt rättsligt bistånd kan lämnas enligt vad som fastställs i lag. Något förenklat kan det uttryckas som att regeringen lämnade grundlagarna och flyttades över till en lag där det anges vad som ska anses utgöra grundläggande rättsprinciper.

• **Genom en ändring 2015 urholkades korrespondensskyddet.** Enskilda som lämnade uppgifter till en utländsk korrespondent verksam i Sverige erhöll tidigare ett skydd oavsett var uppgiften lämnades. Det innebar att personer i exil skyddades av anonymitet enligt reglerna om meddelarfrihet. I dag gäller skyddet endast om uppgifterna lämnats här i Sverige.

• **Justitiekanslern kan utöver att väcka åtal även hota med åtal.** Genom att påpeka att ett yttrande är äldre än ett år kan utgivaren få ansvarsbefrielse om det tas bort inom 14 dagar. Det finns en uppenbar fara att en repressivt inställd JK som är lyhörd för regeringens signaler kommer att kunna utöva påtryckning för att få bort yttranden även om de inte når upp till gränsen för vad som är straffbart. Det undergräver jurysystemet och utgivarskapets betydelse.

Vissa kan framstå som harmlösa eller rent av vällovliga men en framtida medgörlig, pressad eller principiös regering kan använda dem för att betvinga yttranden som av inrikes- eller utrikespolitiska skäl anses olämpliga.

• **Rester från 1800-talets indragningsmakt lever kvar i tryckfrihetsförordningen.** Det är även i dag möjligt för staten att dra in utgivningsbevis i vissa fall när riket befinner sig i krig.

• **En öppning i grundlagen gör det möjligt att i lag begränsa utländska medborgares yttrandefrihet,** till exempel undantag från meddelarfriheten eller rätt att vara utgivare för en periodisk skrift.

- **Rätten till insyn i allmänna göranden enligt offentlighetsprincipen regleras i grundlagen och omfattar alla.** Begränsas tillgången för utländska medborgare kan inte anonymitetsrätten upprätthållas.

- **Yttrandefrihetsbrott i närradion kan inte bara leda till lagföring för det enskilda yttrandet utan också att sändningstillståndet dras in.** En form av yrkesförbud.

- **Det statliga tillsynsorganet för etermedierna, Granskningsnämnden för radio och tv, övervakar att verksamheterna följer vad som sägs i vanlig lag till exempel krav på demokratisk inriktning.** Samt de villkor om bland annat saklighet och opartiskhet som regeringen och myndigheterna beslutar om i sändningstillstånden. Sådan begränsning och statlig tillsyn är främmande för den svenska tryckfrihetstraditionen.

- **Luckor i distributionsplikten innebär att postbefordringsföretag kan vägra distribuera masskorsband** på grund av deras innehåll.

- **Prövning av innehållet i medierna för att de ska få statligt stöd har införts med det nya mediestödet.** Det har tidigare ansetts såväl olämpligt som oförenligt med grundlagens regler om etableringsfrihet. Regeringen har deklarerat att en innehållsprövning även ska införas när det gäller det traditionella presstödet.

Listan kan göras längre. Regeringen bör nu tillsätta en utredning med det uttryckliga uppdraget att återge grundlagarna deras styrka.

DN Debatt. 26 januari 2020

Debattartikel

Nils Funcke, journalist och yttrandefrihetsexpert:

”Försvagade yttrandefriheten kan få Sverige att falla undan”

TEXT

Nils Funcke, journalist och yttrandefrihetsexpert

Visa kommentarer (50)